
Dudink, Stefaan & Plate, Liedeke (red):
Mythen van Gender.
Essays voor Willy Jansen.

Nijmegen, Vantilt, 2015, p. 46-51.

3 – Screenshot uit *Femme de la rue* (Sofie Peeters, 2012)

3 OPWAAIENDE ZOMERJURKEN IN DE
STRATEN VAN BRUSSEL

OVER DE EVOLUTIE VAN DE FEMINISTISCHE KRITIEK

OP DE BEELDVORMING VAN VROUWEN

MAGDA MICHELENS

De jonge vrouw op de foto loopt niet rustig op het kruispunt af. Ze wordt lastig gevallen door de man die langs de kant zit. Hij spreekt haar aan, hij wil iets met haar. Als zij onwillig doorloopt scheldt hij haar uit. We herkennen dit tafereel: we zijn ons bewust dat het zo gaat in de straten van grote steden. Met deze foto weten we het zelfs heel precies want het beeld komt uit de documentairefilm *Femme de la rue*.¹ De beelden, opgenomen met een verborgen camera in hartje Brussel, tonen hoe mannen een korte wandeling in haar eigen buurt tot een kwelling maken voor Sofie, door haar voortdurend schunnige zaken toe te roepen, haar uit te nodigen tot koffie, of seks, haar prijs te vragen, haar uit te schelden voor hoer, te sissen en te spuwen. Andere vrouwen in de film getuigen over soortgelijke ervaringen.

Het vrouwbeeld in de hoofden van de mannen uit *Femme de la rue* komt uit 'een andere cultuur'. Het is heel anders dan het vrouwbeeld in het hoofd van Sofie en dat van de meeste mannen en vrouwen in de westerse samenleving. Het vrouwbeeld van de mannen uit de film zet hen aan de vrouwen op straat met een mengsel van verachting en verlangen te benaderen. Het vrouwbeeld van de jonge vrouwen is heel anders. Voor hen is het vanzelfsprekend dat de straat ook van hen is en dat zij met respect worden behandeld.

Als onderzoekster kijkend naar de film, besef ik dat in de loop der jaren mijn houding tegenover het vrouwbeeld in de media veranderd is. Mijn perceptie van het vrouwbeeld is veranderd, wetende hoe het er op straat aan toegaat. De beelden van meisjes of vrouwen, stappend of fietsend met een opwaaierend zomerrokje en een frank T-shirt, die mogen niet verdwijnen. Het moet blijven kunnen. De

FEMINISME

vrijheid. De onbevangenheid. Het recht om er te zijn en je te kleden zoals je wilt. De vrouwen uit *Femme de la rue* lopen niet aanstootgevend op straat en toch worden ze uitgescholden en bedreigd. Uiteindelijk geven ze die dagelijkse strijd op. Ze verhuizen naar minder onvriendelijke buurten en laten de straat over aan 'een andere cultuur'.

De individuele vrijheid van de vrouw behouden, is voor mij belangrijker geworden dan de strijd tegen de voorstelling van vrouwen als lustobject. Toegeven aan de verpreutsing of verdedigen van de vrijheid: het is een belangrijk dilemma geworden dat de vrouwenbeweging verdeelt. Sommigen willen steeds meer restricties: ze willen het einde van de gereguleerde legale prostitutie, ze willen te blote reclame verbieden, ze willen 'seksisme' in het strafrecht. Voor anderen is vrijheid van meningsuiting en vrijmoeidigheid belangrijker.

Roland Barthes deconstrueerde de mythen van de jaren vijftig van de vorige eeuw. Toen hij stierf in 1980 was deconstructie al zo ingeburgerd, dat vandaag de meesten die deze techniek toepassen zelf niet meer weten van waar die komt. Het ontstaan van Barthes' drijfveren lag dichterbij de periode waarin *De Avonden* van Simon van het Reve (zoals Gerard Reve in 1947 heette) verscheen en waarin het existentialisme van Jean-Paul Sartre Parijs beheerste, dan bij de studentenrevolte van mei 1968. Zijn verzameling mythologieën is geworteld in de jaren vijftig.² Hij was een van die Franse filosofen (naast Derrida, Foucault, Irigaray, e.a.) die zijn volk en de rest van de intelligentsia leerde deconstruerend lezen en kijken.

Deconstrueren van mythen is geen onschuldig proces en het is zeker geen taalspelletje. Barthes deed het om wat hij 'de moraal van de burgerij' noemde bloot te leggen. Het was zijn bijdrage aan een volgens hem noodzakelijk ontbindingsproces. Ik heb die Franse filosofen gretig gelezen en al snel betreurd dat hun vernietigingsdrang zo onvoorzichtig was. Deconstructie was wel degelijk bedoeld als destructie, ook al hebben wij onze studenten steeds gewezen op het verschil tussen beide termen.

Een goede halve eeuw later kunnen we vaststellen dat het deconstructie- en destructieproject wonderwel is geslaagd. Er is weinig over van de heilige huisjes die door Barthes en zijn collega's werden aangevallen. Het gezin is niet langer de hoeksteen van de

maatschappij, de militaire hiërarchie heeft zijn aanzien verloren, de universiteit is niet langer het exclusieve terrein van de prestigieuze Homo Academicus en rode wijn is niet langer het statussymbool van elke Fransman. Wij hebben als feministes op ons terrein bijgedragen aan die ontrafeling. Het 'traditionele' vrouwbeeld ging aan diggelen. Zowel het vrouwbeeld in de betekenis van wat mensen veronderstellen dat vrouwen zijn, kunnen, willen, mogen, als het vrouwbeeld in de betekenis van synthese van wat we in de media zien aan beelden (echte beelden: films, clips, foto's enzovoort) zijn sterk veranderd.

Er is nogal wat onderuit gehaald door Barthes cum suis. Instituties, waarden, gevoelens, herinneringen, personen, woorden enzovoort, werden ontdaan van de connotaties die ze ooit hadden gehad. Meer en meer woorden kwamen tussen aanhalingstekens te staan, «*entre guillemets*». Nochtans kunnen we niet communiceren zonder stereotypen (of mythen, generaliserende beelden, concepten) – stereotypen zijn levensnoodzakelijk, zelfs het proces van deconstructie heeft zijn eigen stereotypen of mythen nodig.

Er zijn nieuwe mythen ontstaan, nieuwe kernbegrippen waarin de nieuwe dominante orde lijkt te 'geloven': diversiteit, gelijkheid, genderneutraliteit, *say no to racism*. Diversiteit wil alle culturen en levensstijlen naast elkaar doen bestaan, zonder aan de ene of de andere meer of minder waarde toe te kennen. Alle capaciteiten, lichaamsvormen, kleuren, seksuele voorkeuren, geslachten, leeftijden enzovoort, dienen in gelijke mate 'normaal' gevonden te worden. Iedereen is gelijk, de ene persoon is niet belangrijker dan de andere, de ene prestatie is de andere waard en geen prestatie is ook goed. Genderneutraliteit ontnemt de v/m-connotaties van mensen, van objecten en van handelingen. *No to racism* is een loze kreet, een tegenstrijdige aansporing tot kleurenblindheid én kleurgevoeligheid tegelijk. Als alle mythen uit de jaren vijftig doorgesproken zijn, kunnen de nieuwe mythen eindeloos herhaald worden. Zelfs de jongere generaties, die niet actief hebben meegewerkt aan het slechten van de oude mythen, hebben zich de nieuwe volledig eigen gemaakt.

Deconstructie is een slopend proces, een traag werkend gif. Het leidt tot relativisme. Ontbinden tot er niets meer overblijft en beelden van de leegte zich opdringen. Eigenaardig genoeg (of eigenlijk

helemaal niet eigenaardig maar logischerwijze) zijn de nieuwe mythen symbolen voor leegte, symbolen voor het opschorten van waardeoordelen.

Hoewel mijn feministisch media-onderzoek parallel liep aan de onthullings- en ontluisteringsoperatie vanuit de Franse filosofen (en er een onderdeel van was), mochten er voor mij wel meer mythen overeind zijn gebleven. De Academie oftewel Universiteit bijvoorbeeld, of kennis, ratio, logica, leren, gezinnen ook, en langdurende relaties, vaste referentiepunten, beelden van mannelijkheid en vrouwelijkheid. Alles mocht van mij op de schop, maar ik veronderstelde ook reconstructie met versteviging van de fundamenteën.³ En dat is heel weinig gebeurd. Er zijn nieuwe universiteiten, nieuwe gezinnen en nieuwe relaties, nieuwe manieren van denken en een nieuw spectrum van genderrepresentaties gegroeid, waarvan het fundament wazig of onbestaand is. 'We have been wimpish about defending our ideas' zei Salman Rushdie reeds in 2008.⁴

Wat 'we' de man zittend op de bloembak (zie afbeelding 3) de voorbije jaren bijgebracht hebben over 'onze cultuur' was vooral het gevolg van de leegte, van deconstructie en ontbinding, van de vrijblijvendheid. Niets eigenlijk. Dat stelt bijzonder weinig voor om tegenover zijn macho referentiekader te plaatsen.

Beeldvormingsonderzoek had blootgelegd hoe vrouwen voorgesteld werden in onze media. We maakten overtuigend duidelijk dat het accent lag op erotisering, onderdanigheid, op *sois belle et tais-toi*, op vrouwen in de privésfeer. We zagen het sindsdien ook veranderen. Ik zag vrouwen talrijker op televisie komen, minder en minder in hun keukens gefilmd worden, maar in hun kantoren. Meer en meer worden ze getoond vanwege hun competentie in plaats van als decoratief element. Ik heb de vrouwen geteld, hun aanwezigheid grafisch voorgesteld, positieve en negatieve voorbeelden besproken, mediamakers uitgedaagd en vrouwen aangespoord in beeld te komen en het woord te voeren. Als televisiejournalisten zeiden geen vrouwen te vinden heb ik hen aangemoedigd op de realiteit vooruit te lopen en harder te zoeken. De vrouwbeelden werden sterker en sterker. *Good practices* domineren nu.

Ondanks al deze veranderingen kom ik regelmatig in debatten en onderzoeksaanvragen terecht waarin wordt gedaan alsof vrouwen nog steeds vooral voorgesteld worden als lustobjecten en op-

gedirkte sloofjes. We schijnen weinig bewustzijn te hebben van wat voorbij is, wat al ontsluierd en verworpen werd, wat we hebben overeind gehouden en wat werd vernieuwd.

De nieuwe mythen laten vandaag de Sofies in hun zwierige zomerjurken vallen. *Femme de la rue* maakt aanschouwelijk hoezeer de autonomie van de vrouwen in het centrum van Europa wordt aangetast. Op het einde van de film zegt Sofie: 'Ik wil het niet opgeven. Als ik verhuis geef ik het op. Als ik blijf en ik pas mij aan, dan geef ik het ook op. En als ik het probleem negeer, dan geef ik het zeker op. Dat zijn de opties. Ik zit vast.' Zij wil zich niet onderwerpen, maar ze zit vast, uiteindelijk verhuist ze. Vandaag slooft Sofie zich, in het debat over haar film, uit om te verduidelijken dat zij geen racist is, dat ze voor diversiteit is, dat ze 'de andere cultuur' niet op de korrel neemt. De nieuwe dominante orde staat haar in de weg om de beelden uit haar eigen film te verwoorden.

Noten

- ¹ *Femme de la rue* (Vrouw van de straat) is een documentairefilm gemaakt door Sofie Peeters, uitgebracht in juli 2012. De film deed veel stof opwaaien, in binnen- en buitenland. De film kan op YouTube worden bekeken. *Femme de la rue* was het eindwerk van Peeters aan de Brusselse filmschool Rits en is gebaseerd op haar eigen ervaringen.
- ² Roland Barthes, *Mythologies* (Paris: Seuil, 1957).
- ³ De uitdrukking 'op de schop gaan' betekent 'bewerkt worden, onderzocht worden, opnieuw ingericht worden, veranderd worden, gerenoveerd worden' enzovoort. Het betekent niet dat er enkel afgebroken wordt.
- ⁴ Salman Rushdie, 'We Have Been Wimpish About Defending Our Ideas', *SPECTATOR*, 9 april 2008, <http://www.spectator.co.uk/features/600936/we-have-been-wimpish-about-defending-our-ideas/>.: 'We zijn te slap geweest in het verdedigen van onze ideeën'.